

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД
ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВАТА
КАТЕДРА ТЕЛЕВИЗИОННО, ТЕАТРАЛНО И КИНОИЗКУСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Клавдия Камбурова, ЮЗУ „Неофит Рилски“, професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство, научен член на жури, назначено със заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“, по процедура за придобиване на научната и образователна степен ДОКТОР по професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство, научна специалност „Кинознание, киноизкуство и телевизия“ относно дисертационния труд "The symbolism in Viktor Gjika's movies „White Paths“ and „The General Gramophone“ - the use of metaphors in cinema under communism" на Море Рача с научен ръководител доц. д-р Ирина Китова.

Докторантката Море Рача има завидна за годините ѝ творческа биография. Филмите ѝ са наградени на редица авторитетни фестивали. Научната ѝ дейност е белязана от разнообразие в темите и изследванията. Трябва да се отбележи и факта, че е стипендиантка на „Фулбрайт“.

Море Рача си е поставила не леката задача да анализира творчеството на Viktor Gjika, в контекста на развитото му като режисьор по време на тоталитарния режим в Албания. Трудна задача, с която се е заела докторантката, като се има предвид възрастта ѝ. Подобна изследване изисква много задълбочено проучване на историческия контекст, на спецификата на режима в Албания, емоционална дистанция.

Албанското кино наистина представлява загадка за по-голямата част от света. Определено най-изолираната страна в Европа по време на ерата на Студената война, комунистическа Албания вече е била откъсната от Запада от векове, като един от най-западните аванпостове на Османската

империя. Въпреки това, непозната за по-голямата част от света, комунистическа Албания има жизнена традиция в киното. Макар и обвързани с официалната ортодоксия, някои от филмите на държавното предприятие Киностудио са изненадващо новаторски и на моменти дръзко подривни.

Море Рача очертава историческата рамка, в която се развива киното в Албания. Думите на Ленин „От всички изкуства, за нас най-важно е киното“, за творците е важен знак за значимостта на тяхното изкуство, но на практика това е начин да се създаде един едно силно и въздействащо идеологическо оръжие, което да оказва натиск както върху интелигенцията, така и върху голямата необразована маса. Социалистическият реализъм властва във всички области на изкуството, създава рамка която очертава границите на творческата свобода, предлага широк набор от средства за манипулация и цензура.

Филмите от този период се въртят около теми, скъпи за комунизма: класовата борба, революционният потенциал на масите, опасността от капитализма, нарастващата роля на жената като важен стълб на социалистическото общество, героичния образ на отделния човек, в епохата на тоталитаризма. Те са типични филми, вдъхновени от реализма на социалистическия модел, които оставят много малко място за художествено творчество.

Истински бум в производството настъпва през седемдесетте години, през които поради политическата изолация, която държи филмите от така наречените западни страни извън вътрешния пазар, се насърчава създаването на национални произведения. Така за кратко време производството преминава от средно шест филма годишно до десет, достигайки четиринадесет през 80-те години на миналия век.

Тоталитаризмът е операция на високо социално-политическо и културно уплътняване в компактно, непревземаемо ядро, без пропуски или вратички.

Киното е служило както за възвеличаване, така и за дисекция на тоталитаризма и образите на лидерите на тези общество. Движещите се изображения вървят в полза и/или против насоките, зададени от тези жестоки и в същото време изключително съблазнителни личности. Голямата ирония на тоталитарните режими е, че голяма част от успеха на съответните им народи и тяхната лоялност са постигнати чрез усещането за непосредствена сигурност, което предлагат, чрез формули, които очевидно са бързи и лесни за изпълнение

Целта на пропагандното кино е да формира определен възглед на заредилите за света и развитието на изгражданото от Енвер Ходжа общество. В такава обстановка и работят творците на албанското кино. Въпреки общите идеологически рамки кинематографистите от социалистическите страни, по свой път успяват да създадат произведения, които имат висока естетическа стойност.

Dhimitër Anagnosti и Viktor Gjika, създават филми, в които чрез символи, сюрреалистични образи, метафори, успяват да изградят образи, които се движат между наложената цензура и стремежът да отразят истинските вълнения на хората, на техните мечти.

Да се пише за киното през епохата на тоталитаризма е трудна задача. Живелите през тази години носят емоционален багаж, подвластни са на субективизъм, а за новите поколения много от процесите са необясними. Това увеличава още повече значимостта на изследването, с което се е зела Море Рача.

За киното и творците през тази епоха трябва да се пише, да се отдаде заслуженото на онези автори, които въпреки идеологическите рамки и

цензура, успяват с езика на метафората, символиката да създадат стойностни творби.

Най-значителната и стойностна част от дисертацията на море Рача са анализите на филмите на Viktor Gjika. Докторантката прави цялостно изследване и задълбочен анализ на сложната филмова естетика и кинематографичния език, използвани от Viktor Gjika. Дори заглавията на филмите носят двусмислено послание – „Open Horizons“, "White Paths", „The General Gramophone“ и др.

Авторът се стреми да балансира между желанието на всеки творец да разкаже искрено историята и в същото време да не напуска идеологическата рамка наложена от режима. От позицията на днешния ден е лесно да се изказват мнения за липсата на ясна позиция, смелост и противодействие на режима. Тези, които са запознати с механизмите на тоталитарния режим, биха разбрали желанието на авторите да създават стойностни филмови творби осъзнавайки, че това може да стане само чрез използването на метафоричен език.

„The General Gramophone“ – дори само заглавието на филма може да подскаже закодираното послание на автора. Филмът е създаден по времето на изолацията на Албания и стремежът на Енвер Ходжа да утвърди нацията като „първата атеистична държава“.

Viktor Gjika е пример за албански режисьор, който е имал възможността да учи в Москва преди разрива между Албания и Съветския съюз и който по този начин е избягал от изолацията, която забранява контакта със световното изкуство и култура.

Работата на Gjika се характеризира с динамично движение, трансформация и преконфигуриране на човешката приемственост. Той показва на екрана живота, тревогите на хората и да идентифицира тяхното албанско и цивилизовано съществуване. Филмите на Gjika съдържат

съдържащо дълбока медитация върху нацията, история, природа и хората, и всичко това е обгърнато с голяма и безкрайна любов.

Филмът „Open Horizons“ се появява във време, в което се търси героична фигура, които да вдъхновят. Такъв е героят Адем Река, работник в пристанището на Дуръс. За игрален филм от почти 90 минути, филмът има тенденция да сведе до минимум използването на близки планове или средни кадри на един герой. Вместо това той предпочита дълги или средни кадри, в които изображения на работници, ангажирани с различни дейности на заден план, осигуряват контрапункт на драматичните събития, случващи се на преден план. Забелязва се преобладаване на сцени с няколко работници, замислено и интензивно ангажирани със задачите си. Режисьорът избягва динамиката кадър/контракадър на класическото кино в полза на бързи панорами от лице в лице по време на срещи и срещи. Такъв процес ни напомня, че всеки индивид е част от група. Все пак контекстът на пристанището и на крана винаги е ясен. Образцовият работник често е сниман, подобно на самия кран, от нисък ъгъл, извеждайки на преден план ролята му на „новия човек“ на социалистическото общество.

Кинематографичният разказ "Stars of the Long Nights" навлиза в живота на албанските жени, изобразявайки тяхната издръжлива сила на духа. В светлината на официалната държавна политика на елитаризъм, филмите на комунистическа Албания често поставят на преден план жената работничка. Въпреки че Албанските филмови архиви са категоризирали само 20 филма, направени между 1958 г. и падането на комунизма в рубриката „работещи хора“, темата за работата е значително по-разпространена. Изобразяването на работеща жена, интегрираща брак, майчинство и кариера в границите на дома, в крайна сметка служи като метафора на самата Албания.

За лидерите на всяка тоталитарна власт е задължително да са герои на филм, който да разкрива неуморната им работа и живота в полза на обществото и на достигането на светлото бъдеще - "Enver Hoxha Tungjatjeta" . Такива филмови паметници са характерни за производството на държавите от социалистическия лагер. Лидерите са представяни като неуморни радатели за просперитета на живота, трудолюбиви, с чувство за хумор и неизбежните артистични заложби.

Значителната режисьорска работа на Viktor Gjika кулминира в неговия магнум опус „Rrugë te Bardha“ („White Paths“, „Бели пътеки“). Филмът е метафора на изолираността на Албания, на затвореното общество, в което комуникацията е под строг контрол и символизира съсредоточаването на информацията в един общ, контролиран център.

Образът на албанската жена има много общи черти с жената от социалистическото кино в другите източно европейски страни. Жената е майка, работничка, съпруга, творец , пазител на морала и символ на новото общество.

Филмът на Viktor Gjika "The General Gramophone", служи като историческа картина, изобразяваща социално-политическия пейзаж на Албания на фона на нахлуващите заплахи, отправени от Италия на Мусолини преди фашисткото нашествие.

Филмът показва ежедневието на албанците, разкрива образи от провинциалните кътчета на страната, разкрива традициите и културните знаци на нацията. Филмът е своеобразен призив противопоставяне на всеки външен натиск, който има за цел да асимилира и обезличи албанската нация. Периодът , в който се развива действието е желание да не се допуска асимилиране на албанската култура и идентичност.

В самото заглавие на филма "The General Gramophone", е кодирано желанието да се опази албанската култура от желанието да бъде асимилирана по времето на генерал Мусолини. Поради тази причина

Viktor Gjika извежда живата музика, която звучи по различни поводи в албанското общество и я противопоставя срещу „механизираното повторение“ на грамофонната плоча. Една метафора, която както пише докторантката „ ... Той подчертава безпокойството, изпитвано от албанското общество, което работи предимно чрез устни традиции, изправено пред система, която е заменила устността с по-ефикасни и безмилостни средства за комуникация.“ Gjika сравнява грамофонът с наемен войник, който изпълнява команди и служи по всяко време на своя господар.

Море Рача отделя внимание на изразните средства, с които си служи Viktor Gjika. С използването на ръчна камера режисьорът се стреми да засили усещането на спонтанност, навлизане в сърцевината на историята, създаване на атмосфера на непосредственост. Друга характерна черта на творчеството на режисьорът е работата с детайлите. Те надграждат действието и разширяват посланието на филмите, като изграждат допълнителен визуален пласт.

Използването на национални и традиционни облекла дава възможност на автора да вплете този компонент в структурата на разказа, да очертае социалните слоеве, да изведе идеологически, социални и политически пристрастия и принадлежности.

За да се разбере творчеството на даден режисьор, трябва добре да се познава историческата рамка, в която работи, външните фактори, които влияят върху творческите му решения, задълженията, които поставя режима и в същото време желанието на създаван на правдив и вълнуващ филмов разказ, който не само да укрепва вярата в светлото бъдеще, но и да разкрива вълненията, тревогите на обикновения човек.

Дисертацията на Море Рача е разгърната в стройна последователност, с аргументирани и аналитични опорни точки.

Приемам приносите на докторантката. За мен един от най-значимите приноси е разширяването на информацията за албанското кино, което през годините на тоталитаризма е изолирано и непознато. Друг важен принос е желанието на докторантката да разграничи някои клишета за работата на творците в тази епоха, чрез баланс на необходимостта от спазване на идеологическите рамки наложени от режима и желанието на създаване на стойностни филмови творби.

Ще гласувам убедено с „ДА“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на Море Рача.

17.05.2024

доц. д-р Клавдия Камбурова

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOPHYT RILSKY"
BLAGOEVGRAD
FACULTY OF ARTS
DEPARTMENT OF TELEVISION, THEATER AND CINEMA ARTS

REVIEW

By Assoc. Prof. Klavdia Kamburova, Faculty of Arts, Southwestern University
"Neofit Rilski", Blagoevgrad,

professional direction 8.4. Theater and film art, scientific member of the jury,
appointed by order of the Rector of the southwestern University
"Neofit Rilski", according to the procedure for acquiring the scientific and
educational degree DOCTOR in the professional direction 8.4. Theater and film
art, scientific specialty "Film studies, film art and television"
about the dissertation

"The symbolism in Viktor Gjika's movies „White Paths“ and „The General
Gramophone“ - the use of metaphors in cinema under communism"
of More Raça with research supervisor Assoc. Dr. Irina Kitova.

Doctoral student More Raça has an enviable creative biography for her age. Her films have been awarded at a number of prestigious festivals. Her scientific activity is marked by diversity in topics and research. It should also be noted that she is a Fulbright scholar.

More Raça has set herself the difficult task of analyzing the work of Viktor Gjika, in the context of his development as a director during the totalitarian regime in Albania. A difficult task that the PhD student took on, given her age. Such research requires a very thorough study of the historical context, of the specifics of the regime in Albania, emotional distance.

Albanian cinema is indeed an enigma to most of the world. Arguably the most isolated country in Europe during the Cold War era, communist Albania had already been cut off from the West for centuries, as one of the westernmost outposts of the Ottoman Empire. However, unknown to most of the world,

communist Albania has a vibrant tradition of cinema. Although bound by official orthodoxy, some of the films of the state-owned Kinostudio are surprisingly innovative and at times boldly subversive.

More Raçao utlines the historical framework in which Albanian cinema developed. Lenin's words "Of all the arts, cinema is the most important for us", is an important sign for artists of the importance of their art, but in practice it is a way to create a powerful and effective ideological weapon to exert pressure as on the intelligentsia as well as on the great uneducated mass. Socialist realism rules in all areas of art, creates a framework that delineates the limits of creative freedom, offers a wide range of means of manipulation and censorship.

The films of this period revolve around themes dear to communism: the class struggle, the revolutionary potential of the masses, the danger of capitalism, the growing role of women as an important pillar of socialist society, the heroic image of the individual, in the age of totalitarianism. They are typical films inspired by the realism of the socialist model, which leave very little room for artistic creativity.

A real boom in production occurred in the seventies, during which, due to the political isolation that kept films from the so-called Western countries outside the domestic market, the creation of national works was encouraged. Thus, in a short time, production went from an average of six films a year to ten, reaching fourteen in the 1980s.

Totalitarianism is an operation of high socio-political and cultural compaction into a compact, impregnable core, without gaps or loopholes. Cinema has served to both glorify and dissect totalitarianism and the images of the leaders of these societies. The moving images work for and/or against the guidelines set by these cruel and at the same time extremely seductive personalities.

The great irony of totalitarian regimes is that much of the success of their respective peoples and their loyalty has been achieved through the sense of

immediate security they offer, through formulas that are apparently quick and easy to implement.

The purpose of the propaganda cinema is to form a certain view of the patrons about the world and the development of the society built by Enver Hoxha. The creators of Albanian cinema work in such an environment.

Despite the common ideological frameworks, filmmakers from socialist countries, in their own way, manage to create works that have a high aesthetic value.

Dhimitër Anagnosti and Viktor Gjika create films in which, through symbols, surreal images, metaphors, they manage to build images that move between the imposed censorship and the aspiration to reflect the real excitement of people, of their dreams.

Writing about cinema during the era of totalitarianism is a difficult task. Those who lived during those years carry emotional baggage, are subject to subjectivism, and for the new generations, many of the processes are inexplicable. This increases even more the significance of the research undertaken by More Raça.

We should write about the cinema and artists during this era, and give due credit to those authors who, despite ideological frameworks and censorship, managed to create valuable works with the language of metaphor and symbolism.

The most significant and valuable part of More Racha's dissertation is the analyzes of Viktor Gjika's films. The PhD student makes a comprehensive study and in-depth analysis of the complex film aesthetics and cinematic language used by Viktor Gjika.

Even the titles of the films carry an ambiguous message, "Open Horizons", "The White Paths" "The Gramophone General", etc.

The author strives to balance between the desire of each creator to sincerely tell the story and at the same time not to leave the ideological

framework imposed by the regime. From today's standpoint, it is easy to comment on the regime's lack of clear stance, courage, and opposition. Those who are familiar with the mechanisms of the totalitarian regime would understand the desire of the authors to create valuable film works and at the same time realize that this can only be done through the use of metaphorical language.

"The General Gramophone" - even the title of the film can suggest the coded message of the author. The film was created during the time of Albania's isolation and Enver Hoxha's quest to establish the nation as "the first atheist state".

Viktor Gjika is an example of an Albanian director who had the opportunity to study in Moscow before the break between Albania and the Soviet Union and who thus escaped the isolation that forbade contact with world art and culture.

Gjika's work is characterized by dynamic movement, transformation and reconfiguration of human continuity. It shows on the screen the life, the worries of the people and to identify their Albanian and civilized existence. Gjika's films contain a profound meditation on the nation, history, nature and people, and all this is wrapped in great and infinite love.

The film "Open Horizons" comes at a time when a heroic figure is being sought to inspire. Such is the hero Adem Reka, a worker in the port of Durrës. For a nearly 90-minute feature film, the film tends to minimize the use of close-ups or medium shots of a single character. Instead, he prefers long or medium shots, in which images of workers engaged in various activities in the background provide a counterpoint to the dramatic events taking place in the foreground. There is a predominance of scenes with several workers thoughtfully and intensely engaged in their tasks. The director eschews the shot/countershot dynamics of classic cinema in favor of quick face-to-face pans during meetings and encounters. Such a process reminds us that each individual

is part of a group. However, the context of the port and the tap is always clear. The model worker is often photographed, like the crane itself, from a low angle, foregrounding his role as the "new man" of socialist society.

The cinematic narrative "Stars of the Long Night" delves into the lives of Albanian women, portraying their enduring fortitude. In light of the official state policy of elitism, the films of communist Albania often foreground the female worker. Although the Albanian Film Archives has categorized only 20 films made between 1958 and the fall of communism under the rubric of "working people", the theme of work is considerably more prevalent. The depiction of a working woman integrating marriage, motherhood, and career within the confines of the home ultimately serves as a metaphor for Albania itself.

For the leaders of any totalitarian power, it is mandatory to be heroes of a film that reveals their tireless work and life for the benefit of society and the achievement of a bright future - "Enver Hoxha Tungjatjeta". Such film monuments are characteristic of the production of the countries of the socialist camp. Leaders are portrayed as tireless advocates for the prosperity of life, hard-working, with a sense of humor and the inevitable artistic endeavours. Viktor Gjika's remarkable directorial work culminates in his magnum opus "White Road" The film is a metaphor for the isolation of Albania, of the closed society in which communication is under strict control and symbolizes the concentration of information in a common, controlled center.

The image of the Albanian woman has many features in common with the woman of socialist cinema in other Eastern European countries. A woman is a mother, a worker, a wife, a creator, a guardian of morality and a symbol of the new society.

Viktor Gjika's film, "The General Gramophone" serves as a historical picture depicting the socio-political landscape of Albania against the background of the invading threats made by Mussolini's Italy before the fascist invasion.

The film shows the daily life of Albanians, reveals images from the country's provincial corners, reveals the traditions and cultural signs of the nation. The film is a kind of call to oppose any external pressure that aims to assimilate and depersonalize the Albanian nation. The period in which the action takes place is a desire to prevent the assimilation of Albanian culture and identity.

In the very title of the film "The General Gramophone" is coded the desire to preserve the Albanian culture from the desire to be assimilated during the time of General Mussolini. For this reason, Viktor Gjika brings out the live music that sounds on various occasions in Albanian society and contrasts it with the "mechanized repetition" of the gramophone record. A metaphor that, as the PhD student writes, "It highlights the anxiety felt by Albanian society, which operates primarily through oral traditions, faced with a system that has replaced orality with more efficient and ruthless means of communication." Gjika compares the gramophone to a hired a soldier who obeys orders and serves at all times his master.

More Raça pays attention to the means of expression used by Viktor Gjika. By using a hand-held camera, the director seeks to enhance the feeling of spontaneity, getting to the heart of the story, creating an atmosphere of immediacy. Another characteristic feature of the director's work is the work with details. They build on the action and extend the message of the films by building an additional visual layer.

The use of national and traditional clothing gives the author the opportunity to weave this component into the structure of the narrative, outline social strata, bring out ideological, social and political biases and affiliations.

In order to understand the work of a certain director, one must know well the historical framework in which he works, the external factors that influence his creative decisions, the obligations imposed by the regime and, at the same time, the desire to create a truthful and exciting film narrative. which not only

strengthens faith in the bright future, but also reveals the excitement and worries of the common man.

More Racha's dissertation is unfolded in a neat sequence, with argumentative and analytical supporting points.

I accept the contributions of the PhD student. For me, one of the most significant contributions is the expansion of information about Albanian cinema, which during the years of totalitarianism was isolated and unknown. Another important contribution is the desire of the doctoral student to distinguish some clichés about the work of artists in this era, that balance of the need to comply with the ideological frameworks imposed by the regime and the desire to create valuable film works.

I will vote with conviction "yes" for awarding the Educational and scientific degree "doctor" to More Raça.

17.05.2024

Assoc. Prof. Klavdia Kamburova